

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема організації виховної роботи молодших школярів в умовах інклюзивної освіти, її головною особливістю виступає поняття формування толерантності у підростаючого покоління. Особлива увага звертається на учнів з особливостями психофізичного розвитку, котрі потребують адекватного сприйняття з боку здорового середовища, що виникає через надмірну увагу до їх відмінностей на відміну від інших. Наголошено, що засвоєння норм толерантної поведінки дає змогу не лише оволодіти правилами поведінки в суспільстві, навчитися взаємодіяти з іншими людьми, але й впливає на відносини між учнями на протязі всього навчання в загальноосвітньому закладі, що є досить важливим. Розглянуто та охарактеризовано форми виховної роботи: масові, групові (гурткові), індивідуальні, позакласні, позашкільні; проаналізовано методи виховання.

Ключові слова: виховна робота, толерантність, толерантна поведінка, інклюзивна освіта, дитина з особливостями психофізичного розвитку, форми виховної роботи, методи виховання.

Будь-який навчально-виховний процес у загальноосвітньому закладі побудований таким чином, щоб усі його учасники мали змогу одержати відповідний рівень знань, вмінь та навичок, сформувати та, власне під керівництвом педагога, виховати риси культурної особистості, мати можливість постійно вдосконалювати та примножувати набутий досвід, вміло та корисно застосовувати його на практиці.

Школа ставить за мету забезпечити якісний та повноцінний процес формування самої особистості, її гармонійний розвиток. Оскільки успішність навчально-виховного процесу полягає у нерозривному взаємозв'язку не лише розвитку окремого індивіда, але і його навчання та виховання, то останнє відіграє досить провідну роль, адже позитивно впливає на внутрішню мотивацію, стимулює до роботи над собою.

Недаремно проблема виховання цікавила людство споконвіку. Саме воно прагне сформувати в особистості не лише загальноприйняті норми та правила поведінки, але і виконує роль такої собі соціальної складової, коли кожен стає повноправним учасником суспільства, в якому постійно перебуває.

Особливої значущості означена соціальна складова набуває по відношенню до дітей та людей з різноманітними порушеннями у розвитку, оскільки вони також є членами суспільства й заслуговують на нормальне ставлення з боку усіх інших. В такому разі, виховання толерантності покликане змінити загальну суспільну думку, тим самим допомогти означеній категорії населення почувати себе комфортно у суспільстві, а не за його межами.

Особливості виховання культури поведінки на різних етапах онтогенетичного розвитку вивчали та досліджували Ф. Алімов, Л. Артемова, В. Білоусова, О. Богданова, В. Горєва, О. Дейч, В. Нечаєва, М.Левківський, С. Петеріна, Н. Хамська, А. Шемшуріна та ін.; розвиток моральних переконань школярів у власних роботах описували М. Боришевський та М. Губоненко; формування культури взаємин дітей дошкільного і молодшого шкільного віку опрацьовували Л. Артемова, А. Гончаренко, В. Киричок, Н.Хіміч, О. Яницька; вплив соціальних емоцій на поведінку дітей зазначеного віку вивчали С. Бакуліна, Ю.Приходько, Т. Шевчук, М. Яновська [5].

Багато провідних українських педагогів, серед яких слід виділити В. Бондаря, Л. Вавіну, В.Засенку, А. Колупаєву, І. Кузаву, В. Липу, Ю. Найду, С. Миронову, Т. Сак, В. Синьова, Н. Софій, О.Таранченко, В. Тарасун, М. Шеремет та ін., працюють у напрямку дослідження сутності й специфіки інклюзивної освіти та методологічних основ її впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України.

Ідеї виховання толерантності як соціальної цінності знайшли певне висвітлення у працях А.Асмолова, С. Братченка, М. Бубера, О. Волошиної, В. Лекторського, О. Погодіної, Г. Солдатової, В.Шаліна, Л. Шайгерова, О. Щеколдіної, Ю. Шрейда [2, с. 99].

Мета статті – розглянути, проаналізувати, порівняти різноманітні форми та методи роботи, що допоможуть у формуванні толерантної поведінки молодших школярів до дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Понад 20 років тому було прийнято рішення про створення такого важливого документа, як

Декларація принципів толерантності. У зв'язку із активізацією актів нетерпимості, насилля, тероризму, ксенофобії, агресивного націоналізму, расизму, антисемітизму, відчуження, маргіналізації і дискримінації у відношенні до національних, етнічних, релігійних і мовних меншин, біженців, робітників-мігрантів, іммігрантів і соціально найменш захищених груп у суспільстві [4], виникла негайна потреба у такому вирішенні означеної проблеми, що було б прийнятним для усіх: як жителів окремих меншин, так і країн у всьому світі.

Виховання толерантності – найбільш ефективний засіб попередження нетерпимості. Виховання у душі толерантності розпочинається з навчання людей того, у чому полягають їхні загальні права і свободи, щоб забезпечити здійснення цих прав, із заохочення прагнення до захисту прав інших. Виховання в душі толерантності потрібно розглядати як безальтернативний імператив і в зв'язку з цим необхідно заохочувати методи систематичного і раціонального навчання толерантності, що висвітлює культурні, соціальні, економічні, політичні, релігійні джерела нетерпимості, які лежать в основі насильства і відчуження. Політика і програми в освітянській галузі повинні сприяти поліпшенню солідарності і терпимості у відносинах як між окремими людьми, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами, а також націями. Виховання в душі терпимості повинно сприяти формуванню навичок незалежного мислення, критичного осмислення суджень, що базуються на моральних цінностях [4].

Сучасне суспільство назвати толерантним важко, адже насильство, агресія, невдоволення, прояви негативних емоцій мають місце у відносинах багатьох. Звісно, кожна людина – неповторна індивідуальність, котрій властиві окремі думки, погляди на все, що постійно оточує, проте далеко не кожен готовий приймати чуже на противагу власному. Чомусь прийнято шукати проблему у комусь, винити когось, при цьому не визнаючи власних помилок і власних проблем.

У зв'язку із запровадженням інклюзивної освіти, що передбачає систему навчання дітей з особливими освітніми потребами в межах загальноосвітнього навчального закладу за місцем проживання, виникає необхідність у формуванні та вихованні норм толерантної поведінки по відношенню до дітей означеної категорії. При цьому, варто зазначити, що здорові однолітки виховання основам толерантності потребують значно більше, ніж діти з певними порушеннями.

Звісно, не можна відкидати і той факт, що кожна дитина, починаючи з народження, уже оволодіває певними нормами толерантної поведінки, не підозрюючи цього, завдяки батьківському вихованню. Переступаючи поріг дошкільного закладу, одним із завдань вихователів є виявлення рівня морального виховання. Діти, рівень виховання яких є достатнім, потребують збагачення та розвитку набутих знань, приміром, про основи взаємовідносин, поведінки, манери спілкування і т. п., тоді як окремим дітям необхідно ще заповнити прогалинами у вихованні.

Для початкової школи проблема виховання толерантності є однією з найактуальніших. На цьому життєвому етапі починає формуватися взаємодія між дітьми, які прийшли з різних мікросоціумів, з різним життєвим досвідом і несформованою комунікативною діяльністю. Саме в початковій школі важливо навчити дитину приймати іншого як важливого і цінного, а також критично дивитися на свої вчинки і думки [1].

Стаючи повноправним школярем, на дитину лягає певна відповідальність за виконання та дотримання правил у школі. І, знову ж таки, педагог, як наставник, що постійно контролює дії своїх підопічних, повинен допомогти дитині зрозуміти сутність становлення культурної особистості, постійно збагачуючи і примножуючи її набутий досвід.

Навчання разом із учнем з особливостями психофізичного розвитку – процес взаємної співпраці, що вимагає, перш за все, терпимості з боку здорових однолітків. Толерантність, в даному випадку, відіграє вирішальну роль, адже від засвоєння її норм залежить не лише правила поведінки в суспільстві, взаємодії з іншими людьми, але і те, які відносини пануватимуть між учнями на протязі всього навчання в загальноосвітньому закладі, що є не менш важливим.

Мета інклюзивної школи – представити можливість на повноцінне соціальне життя, активну участь в колективі, тим самим забезпечуючи найбільш повну взаємодію і турботу один про одного як членів колективу. Її завдання полягає не лише у створенні умов для розвитку аномальних дітей серед здорового середовища ровесників, але й формування толерантного ставлення з боку батьків, вчителів

та учнів до дітей з обмеженими можливостями [1].

Виходячи із вищевикладеного матеріалу, виховання толерантності є не те що необхідним, воно набуває особливої значущості, такої собі усталеної норми та складової поведінки не лише дітей, але і дорослих. Проте даний процес формування нелегкий, особливо коли уже набуті переконання дитини є хибними і постає завдання у зміні їх на протилежні. З цією метою, ми розглянемо основні форми виховної роботи навчально-виховного процесу з точки зору формування толерантної поведінки.

Виділяють такі форми організації виховання, як масові, групові (гурткові) та індивідуальні. До масових форм виховної роботи належать: тематичні вечори, вечори запитань і відповідей, конференції, тижні різних предметів, зустрічі з видатними людьми, огляди, конкурси, олімпіади, туризм, фестивалі, виставки стінної преси тощо. Найпоширеніші форми масової виховної роботи – це читацькі конференції, вечори, зустрічі, кінофестивалі [3, с. 278].

Означена форма виховання потребує ретельної підготовки як з боку учнів, так і вчителів, проте головна її особливість в тому, що є змога охопити великий загальний дітей та людей зокрема. Приміром, організація та проведення святкування Дня терпимості буде корисним не лише дітям, але і дорослим, батькам учнів. Інколи достукатись до свідомості старших можна завдяки їх же нащадкам. І навіть якщо ще молодший школяр не зовсім розуміє важливість інформації, котру він несе в маси, у батьків є змога переосмислити власні погляди на життя та відношення до людей, що оточують.

Групові форми роботи охоплюють політичні інформації, години класного керівника, гуртки художньої самодіяльності, робота з періодичною пресою, випуск стінної газети, підготовка радіо- і телепередач, екскурсії, походи та ін. [6, с. 335].

Політичні інформації поділяють на оглядові й тематичні. Оглядові – короткі популярні повідомлення про найважливіші події, які хвилюють світ, тематичні присвячують розкриттю одного або кількох органічно пов'язаних між собою питань. У процесі політичного інформування учнів важливо забезпечити новизну, своєчасність, оптимальний для них обсяг, якість інформації (достовірність, надійність, повноту), а також селективність їх засвоєння.

Година класного керівника зарекомендувала себе дієвим засобом формування у школярів наукового світогляду і моральної поведінки. Тематику таких годин розробляє класний керівник з урахуванням особливостей колективу учнів, їх проводять у формі етичної бесіди, лекції, диспуту, усного журналу, зустрічі з цікавими людьми, обговорення книг та ін. [6, с. 336].

Виховна цінність участі учнів у роботі гуртків художньої самодіяльності полягає в тому, що мистецтво естетично розвиває їх, пробуджує почуття відповідальності, колективне переживання успіхів і невдач. Традиційно учнів залучають до випуску загальношкільної, класної газети, предметного гуртка тощо. Участь у них сприяє розвитку спостережливості, вміння аналізувати, визначати власну позицію щодо фактів і явищ життя [6, с. 337, 338].

Важливим моментом є те, що групові форми роботи більш за все сприяють нормалізації і налагодженню відносин у колективі, незалежно від тематики самої виховної роботи. Робота в гуртку дає змогу проявити себе, оцінити власні можливості та здібності, показати себе та побачити, на що здатні інші.

Серед індивідуальних форм виховної роботи виділяють читання художньої літератури, колекціонування, філателія, нумізматику, гра на музичних інструментах, вишивання, малювання тощо. Індивідуальні форми роботи повинні пов'язуватися з груповими і фронтальними у вигляді підготовки виступів на конференції, до участі в конкурсах, олімпіадах. Особливе місце серед індивідуальних форм виховної роботи належить позакласному читанню. Обговорення книги бажано організувати таким чином, щоб виникали дискусії, обмін думками [3, с. 282].

Крім урочної розрізняють і позаурочну (позакласну) виховну роботу та позашкільне виховання, котрі важливо розрізняти. Позаурочною називається різноманітна освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, яку організовує в позаурочний час педагогічний колектив школи. Позашкільною роботою називають освітньо-виховну діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва. Завданнями обох видів виховної роботи є як закріплення, збагачення і поглиблення знань, розширення загальноосвітнього світогляду, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей і нахилів, так і організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг, поширення

виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання [3, с. 277].

Важливо пам'ятати, що у використанні окремих форм виховної роботи необхідним є залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку. Вони як учасники класного колективу, як об'єкти толерантного ставлення з боку ровесників, мають змогу проявити себе на ряду з іншими і, в першу чергу, впевнитися у собі, у власних силах та задатках.

Окрім форм виховної роботи варто звернути увагу і на методи виховання, що являють собою способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування в останніх поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки. Їх поділяють на загальні (застосовують в усіх напрямках виховання) і часткові (використовують переважно в одному з них – правовому, економічному, фізичному та ін.). Методи виховання завжди діють у певній системі, кожен є структурним елементом цієї системи, забезпечуючи у взаємозв'язку з іншими ефективність виховного процесу [6, с. 307, 308].

За критерієм функціональності розрізняють такі групи методів виховання:

– методи формування свідомості (належать словесні методи (роз'яснення, бесіда, лекція, діалог, етична бесіда, диспут) та метод прикладу; їх ще називають методами переконування, оскільки за їх допомогою розвивають і доводять до свідомості учнів сутність норм поведінки, долають помилкові погляди й переконання, негативні прояви поведінки);

– методи формування суспільної поведінки (дана група методів передбачає організацію діяльності та формування досвіду суспільної поведінки; до неї належать педагогічна вимога, громадська думка, вправлення, привчання, доручення, створення виховуючих ситуацій);

– методи стимулювання діяльності та поведінки (вони забезпечують регулювання, коригування і стимулювання поведінки й діяльності вихованців; сюди належать змагання, заохочення і покарання);

– методи контролю й аналізу рівня вихованості (до цих методів належать педагогічне спостереження, бесіда, опитування (анкетне, усне), аналіз результатів суспільно корисної роботи, виконання доручень, створення ситуацій для вивчення поведінки учнів) [6, с. 309, 317, 325, 328-329].

Перераховані вище методи виховної роботи є традиційно прийнятними, усталеними. Проте, нерідко молоді педагоги вдаються до новаторства, поєднуючи відразу декілька методів виховання з метою активізації виховного процесу і його більшої результативності, або ж, інколи, застосовують нетрадиційні методи, що базуються на засадах народної педагогіки. Серед останніх варто виділити методи виховання словом рідної мови, методи формування суспільної поведінки дитини через навіювання (сугестія), елементи казки, гуморески, виконання різних доручень й обов'язків, спілкування, народні звичаї та традиції, гру тощо.

Отже, організація виховної роботи – це складний багатоетапний процес, що потребує ретельного планування і підготовки, особливо в умовах інклюзивної освіти. Завдяки її положенням та основній концепції – всі діти є цінними й активними членами суспільства – стосунки між учнями з особливостями психофізичного розвитку та їх однолітками повинні будуватися на засадах терпимості або толерантності. Але оскільки існує проблема встановлення толерантних взаємин між дітьми-школярами у здоровому середовищі, то питання важливості виховання, формування норм толерантної поведінки у навчально-виховному процесі відпадає саме по собі.

До суспільства в цілому важливо донести, що особливості окремих дітей не є вадю чи перешкодою для спілкування, товаришування, взаємодії. Толерантність покликана змінити дану тенденцію, особливо тоді, коли рушійною силою виступає підростаюче покоління.

Використана література

1. **Андрєєва М. О.** Формування толерантності учнів початкової школи у інклюзивному навчальному закладі / М. О. Андрєєва // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 39(2). – С. 36-41. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39(2)_9).
2. **Лозинська Л. Ф.** Характеристика толерантності як педагогічного поняття / Л. Ф. Лозинська // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2011. – № 3. – С. 99-103.
3. **Максимюк С. П.** Педагогіка: Навчальний посібник / С. П. Максимюк. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
4. **Політологічний словник.** Декларація принципів толерантності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://subject.com.ua/political/dict/389.html>.
5. **Федорова М. А.** Виховання культури поведінки у дітей 6-7-го років життя (в умовах навчально-виховного комплексу «школа-дитячий садок»): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 / М. А. Федорова. – К., 2005. – 16 с.

6. **Фіцула М. М.** Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 3-тє вид., стер. – К.: Академвидав, 2009. – 560 с.

References

1. **Andreyeva M. O.** Formuvannya tolerantnosti uchniv pochatkovoyi shkoly u inklyuzyivnomu navchal'nomu zakladi / M. O. Andreyeva // Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity. Pedahohika i psyholohiya. – 2013. – Vyp. 39(2). – S. 36-41. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39(2)_9).
2. **Lozyns'ka L. F.** Charakterystyka tolerantnosti yak pedahohichnoho ponyattya / L. F. Lozyns'ka // Zbirnyk naukovykh prac' Xmel'nyc'koho instytutu social'nyx texnologij Universytetu "Ukrayina". – 2011. – № 3. – S. 99-103.
3. **Maksymyuk S. P.** Pedahohika: Navchal'nyj posibnyk / S. P. Maksymyuk. – K.: Kondor, 2009. – 670 s.
4. **Politolohichnyj slovnyk.** Deklaraciya pryncypiv tolerantnosti [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://subyect.com.ua/political/dict/389.html>.
5. **Fedorova M. A.** Vuxovannya kul'tury povedinky u ditej 6-7-ho rokiv zhyttya (v umovax navchal'no-vuxovnoho kompleksu «shkola-dytyachyj sadok»): avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : spec. 13.00.07 / M. A. Fedorova. – K., 2005. – 16 s.
6. **Ficula M. M.** Pedahohika : navch. posib. / M. M. Ficula. – 3-tye vyd., ster. – K.: Akademyvdav, 2009. – 560 s.

Кайдалова Г. П. Организация воспитательной работы по формированию толерантности детей младшего школьного возраста в условиях инклюзивного образования

В статье рассматривается проблема организации воспитательной работы младших школьников в условиях инклюзивного образования, его главной особенностью выступает понятие формирования толерантности у подрастающего поколения. Особое внимание обращается на учащихся с особенностями психофизического развития, которые требуют адекватного восприятия со стороны здоровой среды, возникающее из-за чрезмерного внимания к их различиям в отличие от других. Отмечено, что усвоения норм толерантного поведения дает возможность не только овладеть правилами поведения в обществе, научиться взаимодействовать с другими людьми, но и влияет на отношения между учениками на протяжении всего обучения в общеобразовательном учреждении, что немаловажно. Рассмотрены и охарактеризованы формы воспитательной работы: массовые, групповые, индивидуальные, внеклассные, внешкольные; проанализированы методы воспитания.

Ключевые слова: воспитательная работа, толерантность, толерантное поведение, инклюзивное образование, ребенок с особенностями психофизического развития, формы воспитательной работы, методы воспитания.

Kaidalova H. P. The organization of upbringing work to form tolerance of junior pupils in terms of inclusive education

The article examines the problem the organization of upbringing work of junior pupils in terms of inclusive education; the main feature of inclusion serves as the concept of the formation of tolerance in younger generation. Pupils with features in development need adequate perception from healthy environment and their peers because there is too much attention to their differences from others. The assimilation of norms of tolerant behavior makes it possible to master the rules of behavior in society, learn how to interact with others. Also it affects the relationship between pupils throughout the learning process in comprehensive school, which is very important. We considered and described forms of upbringing work (mass, group (circles), individual, extra-curricular, extracurricular) and methods of upbringing.

Keywords: upbringing work, tolerance, tolerant behavior, inclusive education, a child with differences in development, forms of upbringing work, methods of upbringing.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2016 р.

Статтю прийнято до друку 30.05.2016 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Кузава І. Б.

УДК 376-056.246(092)(477)

Корнєв С. І., Козинець О. В.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОГОПЕДІЇ В ПЕРСОНАЛЯХ: ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ СІКОРСЬКИЙ

У науковій статті здійснюється аналіз становлення й розвитку вітчизняної логопедії через постаті, які творили українську науку ще до часів Незалежності нашої держави та після неї. Зокрема, йде мова про науково-педагогічну діяльність представника плеяди українських вчених – психіатра, доктора медицини, педагога, громадського діяча, професора університету Святого Володимира Івана Олексійовича Сікорського. Вказані головні моменти його життя й діяльності, які вплинули на становлення та розвиток української дефектології та логопедії як галузі корекційної педагогіки. Простежується зв'язок двох шляхів – наукового та життєвого, – як взаємообумовленість факторів наукової та суспільної діяльності вченого. Коротко охарактеризовані основні експериментальні дослідження, проведенні професором І. Сікорським у різних установах, які вплинули на спеціальну й загальну педагогіку в цілому та були покладені в основу його фундаментальних праць, таких як «Общая психология», «Психиатрия», «Душа ребенка», «Основы воспитания и обучения», «Воспитание в возрасте первого детства», «Основы психологи», «Заикание», які заклали основу багатьом напрямкам і течіям як наукового, так і громадського життя не лише в Україні й Росії, а й в інших країнах світу, були перекладені різними мовами, визнані як фундаментальні праці, що й понині залишаються актуальними.

Ключові слова: Фребелівський жіночий педагогічний інститут, Лікарсько-педагогічний Інститут, Психіатричне товариство, Товариство тверезості, педагогічна амбулаторія, КДПІ імені О. М. Горького, нервово-психічна гігієна, навчання та виховання дітей з вадами розвитку, порушення психофізичного розвитку, заїкання, спеціальне навчання.